

**Na Cancún: hoe nu verder? Waar zijn wij vóór?
Ronde tafel gesprek op 12 december 2003**

**Bestaanszekerheid en de vernieuwing van het mondiaal
economisch beleid**

Lou Keune
Project *Vóór de Verandering*
Universiteit van Tilburg

Mondiaal economisch beleid

De moderne ontwikkelingssamenwerking kent inmiddels een geschiedenis van zo'n 55 jaar. In al die jaren is veel gediscussieerd over onze verantwoordelijkheden ten aanzien van de ontwikkelingslanden. Daarbij ging en gaat het over een grote veelheid van thema's, waaronder de reikwijdte van die verantwoordelijkheid, de omvang van de beschikbaar te stellen middelen, de wijze van aanwending van die middelen, de relatie met bredere thema's als de demografische ontwikkelingen, de wereldhandel, de toenemende macht van de *transnationals*, natuur en milieu, *gender*, inheemse volkeren, *nationbuilding*, vluchtelingen, het wereldgeldstelsel, enfin, een haast eindeloze stroom van onderwerpen. Het begrip ontwikkelingssamenwerking werd alsmat verbreed. Daarbinnen vinden er steeds weer verschuivingen plaats van het beleid, verschuivingen die uitdrukking zijn van de veranderende opvattingen en criteria in landen als Nederland. Wij staan opnieuw op het punt beleidswijzigingen door te voeren.

Problemen duren voort

Terugkijkend moeten wij ons natuurlijk afvragen wat al dat beleid heeft opgeleverd. De discussie daarover, eerder gevoerd met o.a. de vorige minister Herfkens, begon meestal met de constatering dat er veel bereikt is, bijvoorbeeld op het gebied van verbetering van levensomstandigheden als gezondheid en onderwijs, maar ook als het gaat om de toegenomen uitvoer vanuit ontwikkelingslanden van industriële producten waardoor de eenzijdige afhankelijkheid van export van primaire producten sterk is verminderd. Bij sommigen is dan de sterke neiging aanwezig om die verbeteringen op het conto van de ontwikkelingssamenwerking te schrijven. Ik betwist een dergelijke conclusie, je kunt dat zeker niet zeggen voor de ontwikkelingen in landen als China, India, en Brazilië, om maar eens te beperken tot enkele grote landen die overigens wel zo'n eenderde van de totale wereldbevolking uitmaken. Maar hoe je daarover ook kunt denken, blijft dat grote vraagstukken nog steeds niet zijn opgelost en anderen er bij zijn gekomen. Enkele voorbeelden:

-/-Grootschalige armoede: die blijft aanwezig. Het door de Wereldbank geïntroduceerde criterium van US \$ 1 per dag wordt door velen nagevolgd, en dan blijkt dat het nominale aantal armen de laatste 10 à 15 jaar min of meer constant blijft: ongeveer 1,1 miljard mensen. Aan die constantheid ontlenu sommigen het argument dat de absolute armoede in relatieve zin minder wordt, immers hun aandeel in de totale wereldbevolking neemt af. Ik betwist dat, kijkend naar onder meer de grootschalige verarming sinds 1980 in West-Europa en de Verenigde Staten, maar vooral in landen van het voormalige Oostblok. Daar komt bij dat armoede in het verleden toch iets anders is dan armoede nu. Niet alleen vanwege de sterk gegroeide communicatie wereldwijd en dus ook de toegenomen ervaring met het verschil tussen

armoede en rijkdom (dus de beleving van armoede), maar ook omdat de eisen die nu aan het menselijk bestaan worden gesteld hoger zijn in pakweg 1960. Ik schat het aantal mensen dat niet in de basisbehoeften als omschreven door de ILO kan voorzien op zo'n 2 miljard. Hoe dan ook, grootschalige armoede is gebleven.

-/-Ongelijkheid: blijkens berekeningen van het UNDP en kijkend naar de wereld als geheel, is de ongelijkheid in inkomen sinds 1960 meer dan verdubbeld. En ook de ongelijkheid binnen alle landen is overal ter wereld sinds 1980 toegenomen.

-/-Milieudegradatie: Het beeld is nu niet bepaald hoopgevend kijkend naar verschijnselen als uitputting van gronden, schaarste aan water en schone lucht, de sterk afgenomen visstand, de verminderde biodiversiteit, om maar enkele te noemen. Uit het *Living Planet Report* van het WWF blijkt dat de overbelasting van de biologische capaciteit van de aarde op jaarbasis zo'n 20 % beloopt. En de ecologisch voetafdruk van de gemiddelde inwoner van landen als Nederland is ruim twee keer zoveel als eigenlijk toegestaan.

Mondiale medeverantwoordelijkheid

Problemen zijn veranderd maar zeker ook gebleven zo niet verergerd. Daar is iets anders bijgekomen. En dat heeft te maken met de sterk toegenomen mondialisering van de samenleving. Die mondialisering zie je in alle aspecten van het menselijk bestaan maar zeker ook in de economie. Dat betekent onder meer dat het alsmear presenteren van analyses van verschijnselen en oorzaken van ongelijke ontwikkelingen op nationaal niveau achterhaald zijn. Het menselijk bestaan van iedereen heeft veel zo niet alles te maken met het reilen en zeilen van de hele wereldeconomie. Daardoor is onze medeverantwoordelijkheid voor de bestaansonzekerheid van mensen elders in de wereld sterk toegenomen, je zou kunnen zeggen dat wij rechtstreeks medeverantwoordelijk zijn geworden voor grootschalige schendingen van mensenrechten. Die medeverantwoordelijkheid geldt eens te meer nu gedurende de laatste decennia mede op grond van beleid dat in landen als Nederland is gevoerd, een aantal mechanismen zijn ontwikkeld die rechtstreeks een rol spelen bij het vergroten van ongelijkheid en milieudegradatie. Zo heeft de sinds 1980 opgetreden verslechtering van de ruilvoet van ontwikkelingslanden er toe geleid dat de overdracht van mens- en natuurwaarden vanuit de ontwikkelingslanden een geldswaarde heeft welke een ruime veelvoud uitmaakt van alle ontwikkelingshulp of wat daartoe ook gerekend moge worden. En de sterk toegenomen milieudegradatie, waarvan wij allen weten dat die de armen van de wereld veel meer treft dan de welvarenden onder ons, heeft alles te maken met onze overconsumptie.

Wij moeten ons afvragen hoe lang het nog verantwoord is om het in landen als Nederland nauwelijks besproken en dus sterk gekoesterd protectionisme ten aanzien van de toegang tot het sociale zekerheidsstelsel vol te houden. Wij kunnen niet volstaan met het voeren van een nieuwe discussie over hoe het (breed gedefinieerde) beleid van ontwikkelingssamenwerking (dus inclusief de wereldhandel) eruit moet gaan zien. Dat die discussie gevoerd moet worden is zeker. En die discussie moet natuurlijk gaan over een breed veld van structurele voorwaarden voor een wereldwijde duurzame ontwikkeling.

Hoe lang nog wachten?

Tegelijkertijd echter zijn er die 2 miljard mensen. Moeten die dan wachten totdat het nieuwe beleid, hoe dat er ook uit moge zien, (misschien) hun individuele bestaansvoorwaarden zodanig heeft doen verbeteren dat zij niet meer als "absolute

armen” aangemerkt kunnen worden? Mij lijkt van niet, langer wachten is onverantwoordelijk en onrechtmatig. En ook onnodig, want en dat is het goede nieuws, het is nergens voor nodig dat er nog mensen onder dat bestaansminimum leven. Er zijn genoeg middelen en mogelijkheden voorhanden om te kunnen bestaan, om iedereen bestaanszekerheid te bieden. Er is geen absolute schaarste aan bijvoorbeeld voedsel. En eigenlijk zou het debat over kinderarbeid achterhaald moeten zijn omdat die kinderen en hun gezinnen in principe nu al bestaanszekerheid geboden kan worden. Het komt er op aan om op korte termijn iedereen toegang te verschaffen tot de minimaal noodzakelijke bestaansmiddelen en dus om de reeds bestaande wereldwelvaart beter te verdelen.

Een wereldwijd stelsel van bestaanszekerheid

Er moet een serieus begin worden gemaakt met het creëren van een mondiaal stelsel van bestaanszekerheid voor iedereen op deze aarde. Positieve argumenten voor het nieuwe beleid zijn: de verantwoordelijkheden voortvloeiend uit de wereldgeschiedenis, de verplichtingen vanwege onder meer de Verklaring van de Rechten van de Mens en die van de Rechten van het Kind, en de urgentie gezien de radicaliteit van de hedendaagse menselijke verhoudingen. Besteding van de gelden voor bestaanszekerheid leidt in de betreffende landen daarnaast tot voordelen als de stimulering van de lokale vraag naar voedingsmiddelen en andere goederen en diensten die in die landen zelf kunnen worden voortgebracht. Zij geeft baanzekerheid aan artsen, docenten en andere lokale werkers. Zij maakt veel menskracht vrij (waaronder kinderarbeid) die nu opgaat in overlevingsarbeid, en opent voor grote groepen mensen nieuwe perspectieven op ontplooiing.

Nu al moet begonnen worden met de opbouw van mondiale instellingen van bestaanszekerheid op gebieden als gezondheid, voeding, onderwijs, huisvesting en milieu. Dat kost vanzelfsprekend veel geld. De financiering van het nieuwe beleid dient allereerst plaats te vinden vanuit de bestaande middelen van ontwikkelingshulp. Die hulp haalt totnogtoe (te) weinig uit, o.a. omdat de mogelijke positieve effecten teniet worden gedaan door de vele malen grotere stromen van vanuit het Zuiden naar het Noorden: de 'omgekeerde ontwikkelingshulp' die het resultaat is van schuldaflossingen en rentebetalingen, het afvloeien van winsten, ruilvoetverliezen, brain-drain, milieuschade verband houdende met bijvoorbeeld het toerisme en de exportlandbouw, *lost opportunities* als gevolg van Westers protectionisme (zie de betreffende berekeningen van o.a. het UNDP en de NOVIB), en zo meer.

Daarnaast kan financiering gevonden worden door rijkdombestrijding, te beginnen in het Noorden: lonen vanaf modaal worden voorlopig bevroren en er worden inkomensmaxima vastgesteld. Alle schulden van ontwikkelingslanden worden kwijtgescholden, zie de pleidooien van de recente Jubilee campagne. En programma's van structurele aanpassing die door de internationale instellingen aan ontwikkelingslanden zijn opgelegd, worden stopgezet.

Tilburg, 1 december 2003